

นามบท: ความฝันใน Hector Berlioz's "Symphony Fantastique"

The Rhetoric of Romance:

*สิทธิกุล บุญอิต

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทางดนตรีระบุว่าเขามีอิทธิพลสามประการที่เข้ามาในชีวิตของแบร์ลิออสขณะที่เขาอายุได้ 24 ปี อิทธิพลประการแรกคือบทกวี "Faust" ของเกอเธ่ (Goethe) นักเขียนชาวเยอรมันกล่าวกันว่าแบร์ลิออสนั้นชอบวรรณกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเชคสเปียร์, ไบรอน, วอเตอร์ สค็อตท์ และนักเขียนผู้ยิ่งใหญ่อื่นๆ งานเหล่านั้นได้กลายมาเป็นเพลงของเขาไปหลายต่อหลายชิ้น (สุรพงษ์ บุณนาค, 2548) สำหรับผลงานของเกอเธ่นั้น แบร์ลิออสได้อ่านทั้งต้นฉบับภาษาเยอรมันและกลับมาอ่านฉบับแปลเป็นภาษาฝรั่งเศส ซึ่งแปลโดย Gerard de Nerval ด้วย อิทธิพลประการที่สองที่มีส่วนในผลงานของเขาคือบทเพลงซิมโฟนี ของเบโทเฟน (Beethoven) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "เอรอยก้า" (Eroica Symphomy) แบร์ลิออสได้มีโอกาสฟังผล

งานชิ้นนี้เป็นครั้งแรกในปารีส ซึ่งการแสดงครั้งนั้นส่งผลให้เขาเกิดความประทับใจเป็นอย่างมาก ความเป็นอัจฉริยะของเบโทเฟน ในการเรียบเรียงดนตรี สำหรับซิมโฟนีชิ้นนี้ได้ถ่ายทอดพลังและประการสุดท้ายคือละครเวทีของเชคสเปียร์ (Shakespeare) แบร์ลิออสเกิดความประทับใจหลังจากได้ชมคณะละครจากประเทศอังกฤษ ซึ่งได้เปิดทำการแสดงในฝรั่งเศสในปี 1827 จากอิทธิพลดังที่ได้กล่าวไว้สามประการได้หล่อหลอมให้แบร์ลิออส มีคุณลักษณะทางจิตวิญญาณแบบเคลิมป์น ศิลปินทั้งสามได้ส่งอิทธิพลไปยังลักษณะการสร้างผลงานของเขาเองอย่างสูง ซึ่งทำให้อิทธิพลของงานแบร์ลิออสเต็มไปด้วยความลึกซึ้งทางอารมณ์ความรู้สึก หลังจากนั้นอีกสองปีลักษณะนี้ส่งผลให้เขาสร้างงานที่มีชื่อเสียงของเขามากที่สุด นั่นก็คือ *Symphony Fantastique*

อย่างไรก็ตาม ก็กล่าวถึงคีตกกรรมชิ้นนี้อาจจะต้องเพิ่มอิทธิพลประการที่สี่ ซึ่งกลายเป็นอิทธิพลที่สำคัญว่าสามประการที่ได้กล่าวมาข้างต้น นั่นก็คือแบร์ลิออสได้ชมการแสดงละคร *Hamlet* ในวันที่ 11 กันยายน 1827 นักแสดงหญิงที่มีนามว่า แฮร์เรียต สมิธสัน (Harriet Smithson) นักแสดงในคณะละครเชคสเปียร์ รับบทเป็นโอฟีเลีย แฮร์เรียต มีรูปโฉมต้องตาแบร์ลิออสเป็นอย่างมาก รวมถึงน้ำเสียงที่มีความไพเราะจับใจและบุคลิกที่งดงามในขณะที่เธอกำลังแสดงละคร

อยู่บนเวที บทโอฟีเลียที่เธอได้รับทำให้ผู้ชมเกิดความเคลิบเคลิ้ม แต่สำหรับแบร์ลีโอสเขาคงหลุมรักเธอในทันที

"The impression made on my heart and mind by her extraordinary talent, nay her dramatic genius, was equaled only by the havoc wrought in me by the poet she so nobly interpreted" (Barzun, 1982)

Harriet Smithson (1819)

ในขณะนั้นสถานภาพของแบร์ลีโอสเป็นเพียงนักแต่งเพลงหน้าใหม่ที่ไม่มีใครรู้จัก แต่แฮเรียต เป็นนักแสดงที่มีชื่อเสียงมาก คำถามคือเขาสามารถที่จะหวังเอาชนะใจเธอได้หรือไม่? ประการแรกสิ่งที่แบร์ลีโอสตัดสินใจทำคือการทำให้ตัวเองเป็นที่รู้จักในหมู่สาธารณชน ดังนั้นเขาจึงเริ่มเปิดการแสดงผลงานของเขา โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือการสร้างชื่อเสียงให้กับตัวเองและหวังว่าสักวันหนึ่งแฮเรียตจะได้มีโอกาสฟัง หลังจากนั้นไม่นาน คณะละครของแฮเรียตได้กลับมาทำการแสดงในประเทศฝรั่งเศสอีกครั้ง ในครั้งนี้แบร์ลีโอสได้พยายามเข้าไปหลังเวทีเพื่อหาโอกาสพบกับเธอ แต่แฮเรียตปฏิเสธการเข้าพบอย่างสิ้นเยื่อใย แบร์ลีโอสก็ไม่ได้ลดละความพยายาม เขาได้เขียนจดหมายพรรณนาถึงความรักที่มีแก่เธอหลายฉบับแต่แฮเรียตไม่ได้มีการตอบจดหมาย แต่อย่างไรก็ตาม แฮเรียตกลับไปประเทศอังกฤษได้ ไม่ทราบเลยว่ามิบุดคอลลอบชื่นชมเธออยู่เป็นพิเศษ

เป็นไปได้ว่า แบร์ลีโอสเข้าข้างตัวเองว่าแฮเรียตได้อ่านจดหมายของเขาแล้วเกิดความประทับใจ แต่เหตุผลที่ไม่มีมีการตอบเนื่องมาจากแฮเรียตอาจจะกำลังทดสอบความจริงใจของแบร์ลีโอสที่มีต่อเธอก็เป็นไปได้ ในที่สุดแบร์ลีโอสตัดสินใจที่จะประพันธ์ซิมโฟนีขึ้นมาสักบทหนึ่งเพื่อเป็นสัญญาณในการบอกความในใจของเขาต่อหญิงที่ตนเองหลงรักแต่พยายามอย่างไรก็ไม่สามารถเรียกความคิดในการประพันธ์ขึ้นมาได้เลย

"I have just been plunged again into all the tortures on an endless and unquenchable passion, without cause, without purpose. She is still in London, and yet I seem to feel her around me; I hear my heart pounding, and its beats set me going like piston strokes of a steam engine. Each muscle of my body trembles with pain. Useless! Frightening! Oh, unhappy woman! If she could for one moment conceive all the poetry, all the infinity of such a love, she would fly to my arms, even if she must die from my embrace. I was on the point of beginning my grand symphony Episode from the Life of an Artists, in which the development of my internal passion is to be depicted; I have it all in my head, but I can write nothing" (Barzun, 1982)

ไม่นานหลังจากแบร์ลีโอสเขียนจดหมายในวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 1830 เขาก็ได้ข่าวลือว่าแฮเรียตกำลังมีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับผู้จัดการของแบร์ลีโอสเอง จุดนี้เองที่ทำให้เขาเกิดความขยักขยองในความรักที่มีต่อแฮเรียต ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เขาสามารถเริ่มแต่งซิมโฟนีบทนี้ขึ้นมาได้โดยใช้พื้นฐานทางอารมณ์แห่งความผิดหวังในความรักแล้วผลงาน Symphony Fantastique

ก็พร้อมสำหรับการแสดงในรอบปฐมทัศน์ในวันที่ 5 ธันวาคม 1830 การแสดงครั้งนั้นอำนวยเพลงโดย ฟรานซัว แฮบเน็ก ฮาบีเน็ก (Francois-Antoine Habeneck) ขณะเดียวกัน แฮเรียตก็ประสบกับชะตากรรมที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ถึงแม้ว่าข่าวลือเรื่องความสัมพันธ์ของเธอจะถูกพิสูจน์ออกมาว่าไม่เป็นความจริง ซึ่งเธอสามารถเรียกชื่อเสียงกลับมาได้ แต่ทว่าคณะละครของเธอกลับล้มละลาย แฮเรียตจำใจต้องรับบทนเวทีเพียงแค่นี้ตัวประกอบเดินไปมาบนเวที ไม่มีโอกาสได้ร้อง ผลที่ตามมาคือเธอไม่มีรายได้เพียงพอ ที่จะสามารถหาเลี้ยงชีพหลังการแสดงรอบปฐมทัศน์ เพียงไม่กี่อาทิตย์ แฮเรียตย้ายไปพำนักอยู่ในกรุงโรม เพื่อที่จะปรับปรุงกระบวนที่ 2 และ 3 รวมถึงการเริ่มต้นประพันธ์ภาคต่อไปของซิมโฟนี นั่นคือ The Return to Life เขาเดินทางกลับมาที่ปารีสในเดือนพฤศจิกายน 1832 และเช่าอพาร์เมนท์อยู่ตรงข้ามกับที่แฮเรียตเคยพำนักอยู่

I asked [the housekeeper] what had become of Miss Smithson and whether she had heard any news of her. "But sir, She's in Paris. She was staying here only a few days ago. She left the day before yesterday and moved to the rue de Rivoli. She was in the apartment that you have now. She is the director of an English company that's opening next week." I stood aghast at the extraordinary series of coincidences. It was fate. I saw it was no longer possible for me to struggle against it. For two years I had heard nothing of the fair Ophelia; I had had no idea where she was, whether in England, Scotland, or America; and here I was, arriving from Italy at exactly the moment when she reappeared after a tour of northern Europe. We had just missed meeting

each other in the same house; I had taken the apartment that she had vacated the previous evening." (Cairns, 1985)

แฮเรียตได้จัดคอนเสิร์ตซึ่งรายการแสดงได้รวมเอา Symphony Fantastique ฉบับปรับปรุงใหม่และภาคต่อ (The Return to Life) ไว้ด้วย ในการแสดงเขาได้ว่าจ้างชายผู้หนึ่งคอยดูว่า แฮเรียตจะเข้ามาชมการแสดงหรือไม่ ขณะนั้นแฮเรียตอยู่ในสภาวะที่ตกต่ำทางจิตใจอย่างมากเนื่องมาจากละครเชคสเปียร์ไม่ได้รับความนิยมในปารีสอีกต่อไป ซึ่งจำนวนผู้ชมที่เข้ามาชมคณะละครของเธอมีจำนวนน้อยอย่างมาก วันนั้นแฮเรียตจึงตัดสินใจเข้าชมคอนเสิร์ตเพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงจากสภาวะวิกฤติทางด้านการเงิน ณ ตอนนั้นเธอทราบแล้วว่า แฮเรียตคือใคร แต่ทั้งคู่ก็ยังไม่เคยได้มีโอกาสพบกัน นอกจากนั้นแฮเรียตก็ไม่ทราบว่าเพลงที่ถูกแต่งขึ้นมานั้น มีความเกี่ยวข้องกับเธออย่างไรในระหว่างที่เธอกำลังนั่งรอการแสดงเริ่ม แฮเรียตได้นั่งอ่านสูจิบัตร แฮเรียตก็เริ่มทราบบ้างว่า แรบบันดาเลใจในการประพันธ์ของแฮเรียตนั้นมาจากมีความเกี่ยวข้องกับเธอ แต่เธอเองยังไม่ทราบว่า แฮเรียตตั้งใจใส่บทบาทของเรื่องราวในซิมโฟนีให้เธอเป็นนางเอก

"She learned that I was the originator of the proceedings. The title of the symphony and the headings of the various movements somewhat astonished her; but it never so much as occurred to her that heroine of this strange and doleful drama might be herself." (Bazun, 1950)

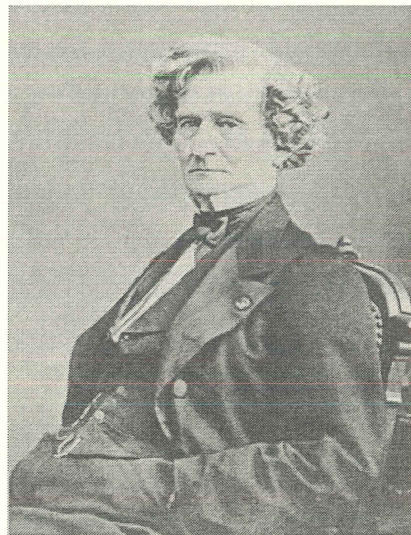
ทุกสายตาจับจ้องมองที่แฮเรียตเมื่อเธอเดินเข้ามาในโรงละครเกือบทุกคนในแวดวงดนตรีในปารีสทราบความเป็นมาของซิมโฟนีบทนี้ แต่แฮเรียตคิดว่า การถูกจ้องมองเป็นเพราะความเป็นดารานำของเธอ ระหว่างช่วงพักครึ่ง (หลังจาก Fantastique ก่อน The Return to Life) ชัตเตอร์ (Schutter) ชายคนที่แบร์ลีโอสวานให้คอยเฝ้าดูแฮเรียตสังเกตว่าเธอเริ่มสงสัยในความจริง หลังจากการแสดงครึ่งหลังเริ่มขึ้น ชัตเตอร์สังเกตเห็นอาการปฏิกิริยาของแฮเรียต

From that moment . . . she felt the room reel about her; she heard no more but sat in a dream and at the end returned home like a sleepwalker, with no clear notion of what happening. (Bazun, 1982)

นี่เป็นเหตุการณ์ที่ทำให้แบร์ลีโอสทราบ ว่าแฮเรียตรู้สึกอย่างไรกับชายที่ต้องจมอยู่กับความสับสน หลังจากที่ได้เขียนจดหมายรักให้กับหญิงคนหนึ่งถึงไว้สองปีก่อนที่จะทำการประพันธ์ซิมโฟนีบทนี้ โดยมีพื้นฐานทางอารมณ์ที่ลึกลับในความรัก ในที่สุดหนึ่งวันหลังจากคอนเสิร์ตทั้งคู่ก็ได้พบกัน ตำนานของความรักก็ได้จบลง หลังจากนั้นสองเดือนทั้งคู่ก็ตัดสินใจแต่งงานกัน อย่างไรก็ตาม การดำเนินชีวิตคู่ของทั้งสองก็ประสบแต่ความทุกข์ ทั้งคู่แยกทางกันหลังจากแต่งงานได้ 10 ปี แฮเรียตเสียชีวิตด้วยอาการอัมพาตเพราะติดเชื้อ ส่วนแบร์ลีโอสก็ต้องรับภาระเลี้ยงดูแฮเรียตจนกระทั่งเธอเสียชีวิต

They separated in the summer Of 1884 and should have done so much earlier. By then Smithson

had lost her looks, and an accident had put an end to her career. She died in 1854, a paralyze alcoholic. Berlioz meanwhile entered into an unhappy liaison with the singer Marie Recio, supported Smithson until her death (Cairns, 1985)

Berlioz (1864 - 1865)

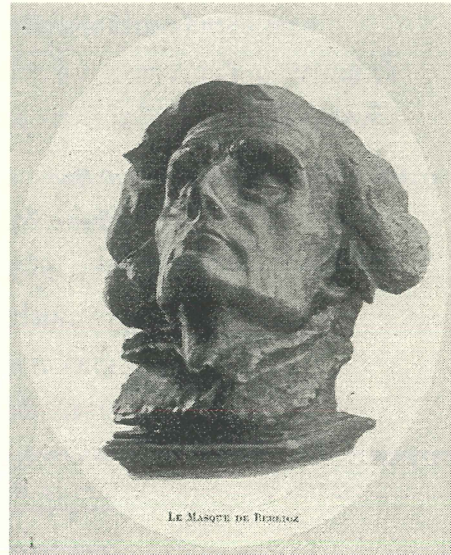
Harriett Smithson (1828)

ความจริงแล้วแบร์ลิออสได้ประพันธ์ซิมโฟนีบทนี้ออกมาในสองรูปแบบ รูปแบบดั้งเดิมประกอบด้วย 5 กระทบวนด้วยกัน ซึ่งจะนำมากล่าวในบทความนี้ รูปแบบที่ได้รับการปรับปรุงจะใช้เล่นก็ต่อเมื่อมีการบรรเลง *The Return to Life* ซึ่งเพิ่มเข้ามาอีก 2 กระทบวน

- กระทบวนที่ 1 (1st Movement): *A Ball* -- แบร์ลิออสตั้งใจทำให้ตัวเอกต้องอยู่ในห้วงอารมณ์ของความสับสน ถึงแม้สภาพแวดล้อมรอบข้างจะเต็มไปด้วยความสนุกสนาน เช่น อยู่ในงานเลี้ยง หรือความสงบท่ามกลางธรรมชาติ แต่ทุก ๆ ที่ที่เขาเดินไป ภาพของคนที่เขาตกหลุมรักปรากฏต่อหน้าเขาอยู่ตลอดเวลา ภาพดังกล่าวเป็นเหมือนสิ่งหลอกหลอนความสงบในจิตใจของเขาอย่างมาก
- กระทบวนที่ 2 (2nd Movement) *Scene in the Country* -- เย็นวันหนึ่งในชนบท เขาได้ยินเสียงเป่าขลุ่ยของคนเลี้ยงแกะ สองคนกำลังเป่าทำนองที่แสดงออกถึงความสวยงามของธรรมชาติ ภาพของทิวทัศน์ เสียงของต้นไม้ที่ไหวไปตามลม ทำให้เขาค้นพบวิธีการหาความบันเทิงให้กับตัวเอง เสียงต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้จิตใจสงบเยือกเย็นลง พลันในใจเขาบอกว่าอะไรจะเกิดขึ้น ถ้าหญิงที่เขารักหลอกหลวงเขา กระทบวนนี้เป็นสัญลักษณ์ (Symbols) ที่ผสมผสานกันระหว่างความหวังและความกลัว ในที่สุดหนึ่งในคนเลี้ยงแกะเริ่มต้นบรรเลงขลุ่ยอีกครั้ง แต่อีกคนหนึ่งไม่ได้เล่นโต้ตอบแต่อย่างใด มีแต่เสียงของพายุฟ้าคะนอง สลับกับความเงียบ
- กระทบวนที่ 3 (3rd Movement) *March to the Scaffold* -- เมื่อพบว่าความรักไม่สมหวัง เขาจงใจฆ่าตัวตาย โดยการกินฝิ่น ปรากฏว่าจำนวนของฝิ่นที่เขาเสพเข้าไปไม่มีฤทธิ์พอ ที่จะฆ่าเขาให้ตายได้ เขาหนีไปเพราะฤทธิ์ของฝิ่น และเริ่มฝืนเห็นภาพหลอนที่น่ากลัว ในฝืนเขาได้ฆ่าคนที่หลงรัก เขาถูกประนามและถูกนำไปยังตะแลงแกง เขาฝืนเห็นตัวเองถูกประหารชีวิต ณ ตอนนั้นดนตรีได้ถูกเปลี่ยนเป็นลักษณะของ March เสียงเริ่มดังขึ้น ในช่วงท้ายของกระทบวนนี้ สี่ห้องแรกของ "fixed idea" ถูกนำกลับมาเล่นไปมา
- กระทบวนที่ 4 (4th Movement) *Dream of a Witches' Sabbath* -- เขาเริ่มเห็นภาพหลอนของกองทัพผี ปีศาจ จำนวนมาก อสุรเหล่านี้พากันมาชุมนุมในงานศพของเขา เสียงแปลก ๆ เช่น เสียงคำราม หัวเราะ กรีดร้อง หลังจากนั้นทำนองหลักจะกลับมาอีกครั้ง แต่เป็นทำนองที่ไม่เหมือนเดิม ไม่ได้เป็นทำนองที่หวาน เต็มไปด้วยความเขินอายอีกต่อไป ลักษณะของทำนอง เหมือนเป็นจังหวะเต้นรำ เต็มไปด้วยปริศนามากกว่า ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการลือเลียดความตาย

¹ Fixed Idea: แบร์ลิออสเขียนแก่นของเพลงเพื่อนำเสนอกลีเซสและต้นหา ในขณะที่ฟังจะมีทำนองหลักถูกนำกลับมาบรรเลงเรื่อยๆ จนกระทั่งจบซิมโฟนี

เรื่องของยาหลอนประสาทที่สร้างโลกแห่งแฟนตาซีในซิมโฟนีชิ้นนี้ถือว่าเป็นประเด็นหลัก แต่ทว่าประเด็นที่สำคัญกว่าคือเรื่องของการเรียบเรียงดนตรีในวงออร์เคสตรา โดยเฉพาะการเพิ่มจำนวนเครื่องดนตรีในวง ซึ่งเป็นลักษณะที่ผิดปกติจากวงออร์เคสตราทั่วไป แบร์ลิออสได้เพิ่มเครื่องดนตรีโดยมี บาสซูน 4 ตัว ใช้คลาริเน็ต 4 ชนิดในตระกูล ระฆังขนาดใหญ่ 1 ตัว รวมถึงคอร์เน็ต ซึ่งทำให้ผลงานดังกล่าวมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว แบร์ลิออสเองไม่ทราบเลยว่าโครงสร้างของวงออร์เคสตราดังกล่าว จะส่งผลต่อดนตรีในศตวรรษที่ 20 ซึ่งยังคงให้ความสดของเสียงมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ช่วงท้ายของเพลงถือว่าเป็นแนวคิดทางดนตรีที่ยอดเยี่ยม การใช้ทำนองลักษณะ fixed idea โดย C และ E คลาริเน็ต รวมถึงการใช้ระฆังจริง ซึ่งเป็นการประกาศถึงลักษณะดนตรีในยุคกลาง (Gregorian Chant) ซึ่งตั้งใจเพื่อล้อเลียนรูปแบบ Dies irae¹ (Kramer, 1988) ไปจนถึงกลุ่มของเครื่องลมไม้ที่เล่นออกมาด้วยเสียงที่แปลกประหลาด กลุ่มของเครื่องสายที่ใช้ส่วนของคันชักเคาะไปที่สายสร้างเสียงที่แปลกเข้าไปอีก ในช่วงท้ายของเพลงเหล่านี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงอัจฉริยะภาพของแบร์ลิออสในการเรียบเรียงดนตรี

รูปหล่อหน้า Berlioz หลังสิ้นชีวิต

Symphonie Fantastique คือ คีตกกรรมที่ไม่เหมือนบทประพันธ์อื่น เต็มไปด้วยความแปลกของเสียงที่ให้ผลในทางกลับกันคือความสด อันเป็นการสื่อสร้างโลกใหม่ของเสียงดนตรีชิ้น เต็มไปด้วยอิทธิพลของเกอเธ่ เบโธเฟน และ เซกสเปียร์ ผนวกกับเรื่องราวของความรักที่มีต่อแฮเรียต สมิธสัน เป็นผลงานการกลั่นกรองของคีตกวีที่มีอายุเพียง 27 ปี ภาพของอิทธิพลความเพ้อฝันแบบแฟนตาซี ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการประพันธ์บทเพลงดังกล่าวอย่างมาก

¹ ดนตรีศักดิ์สิทธิ์ที่ร้องในพิธีสวดในงานศพของคริสตจักรนิกายโรมันคาทอลิก

บรรณานุกรม

สุรพงษ์ บุญนาค (2548) **ดนตรีแห่งชีวิต**. กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์สารคดี

Barzun, J (1982) **Critical Questions: On music and letters, culture and biography, 1940-1980**. Chicago, The University of Chicago.

Barzun, J (1982) **Berlioz and His Century: An introduction to the age of romanticism**. Chicago, The University of Chicago.

Cairns, D (1985) **Berlioz Volumn I: The making of an artist 1803-1832**. New York. Schirmer.

Kramer, J.D (1998) **Listen to The Music: A self guide tour through the Orchestral Repertoire**. New York, Schirmer.